

تأثیر سن بلوغ شرعی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی بر صلاحیت مراجع قضایی کیفری در مرحله تحقیقات مقدماتی جنایات ارتكابی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۹

المیرا نقی زاده باقی^۲

محمد آشوری*^۳

نسرین مهرا^۴

باقر شاملو^۵

چکیده

در خصوص مرجع صالح برای انجام تحقیقات مقدماتی جنایات مضمون ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک ارتكابی توسط دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی در رویه قضایی اختلاف نظر وجود دارد. برخی آراء به استناد تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک، تحقیقات مقدماتی تمامی جرایم افراد زیر ۱۵ سال تمام شمسی را به طور مستقیم در دادگاه اطفال و نوجوانان قرار داده و از این حیث، تفاوتی میان دختران و پسران قائل نشده است و برخی دیگر از آراء به استناد ماده ۳۱۵ ق.آ.د.ک، تحقیقات مقدماتی این گروه را در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان قرار داده اند. با فرض صلاحیت دادگاه کیفری یک، ممنوعیت رسیدگی به جنایات مذکور بدون صدور کیفرخواست از سوی دادرسی نوجوانان وفق ماده ۳۸۲ ق.آ.د.ک. از یک سو و ممنوعیت تحقیقات مقدماتی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی در دادرسی ویژه نوجوان وفق ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. از سوی دیگر، بر محل ابهام افزوده است. به این ترتیب پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و با بررسی آرای قضایی مختلف در این خصوص و ارائه استدلال‌های مختلف در این زمینه، ضمن تبیین اختلاف مورد نظر، به این نتیجه می‌رسد که جواز تحقیقات مقدماتی این جرایم بدون صدور کیفرخواست در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوان، صائب می‌باشد.

کلیدواژه‌ها

تحقیقات مقدماتی، دادرسی ویژه نوجوانان، دادگاه اطفال و نوجوانان، دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان.

۱. استخراج مقاله از رساله دکتری و عنوان رساله: جنایات اطفال و نوجوانان و تأثیر آن بر ضرورت افتراقی شدن دادرسی کیفری و رویه قضایی حاکم.

۲. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران . naghizadeh.e@gmail.com

۳. (نویسنده مسئول) استاد حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. h_ashoori_mohammad@yahoo.com

۴. دانشیار گروه حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. cnas@mail.com

۵. استادیار گروه حقوق کیفری و جرم شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. b_shamloo@sbu.ac.ir

مقدمه

در فقه امامیه، قریب به اتفاق فقها کسی را که به حد بلوغ شرعی نرسیده است، «کودک [و نوجوان]» می‌نامند. مفهوم مخالف عبارت «الصغیر و هو الذی کم یبلغ حد البلوغ»، بیانگر آن است که کسی که به حد بلوغ رسیده، دیگر صغیر نیست (موسوی خمینی، ۱۳۸۵، ج ۲، صص ۱۳ و ۱۴). لذا می‌توان نتیجه گرفت که دوران کودکی و نوجوانی با فرارسیدن بلوغ، پایان می‌پذیرد و هر آنچه قبل از بلوغ رخ می‌نماید، همانا «کودکی و نوجوانی» است.

به‌طور کلی، فقها دوران کودکی و نوجوانی را به چهار دوره تقسیم کرده‌اند.^۱ دوره نخست دوره قبل از ولادت است که تحت عنوان دوران «جنینی یا حمل» شناخته می‌شود. دوره دوم از ولادت تا هفت‌سالگی است؛ فرد در این دوره، «صبی غیر ممیز» نامیده می‌شود که مرحله قبل از سن تمییز است.^۲ از منظر فقه امامیه، این دوره، دوره «کودکی» محسوب می‌شود. دوره سوم هفت‌سالگی تا ظهور بلوغ است؛ فرد در این دوره، «صبی ممیز» نامیده می‌شود و می‌تواند اجمالاً خوب و بد را تمییز دهد و تا حدودی نتیجه رفتار خود را پیش‌بینی کند. از منظر فقه امامیه، این دوره، دوره «نوجوانی» محسوب می‌شود. دوره چهارم سن بلوغ و پس از آن است و از منظر فقه امامیه، این دوره، «دوره بزرگسالی» محسوب می‌شود (موسوی بجنوردی، ۱۳۹۵، صص ۳۰ و ۳۱). لیکن بندهای «الف» و «ب» ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوان مصوب ۱۳۹۹، مقرر می‌دارد: «الف. طفل: هر فرد که به سن بلوغ شرعی نرسیده است. ب. نوجوان: هر فرد زیر هجده سال کامل شمسی که به سن بلوغ شرعی رسیده است».^۳ ماده ۲ قانون مذکور مقرر می‌دارد: «تمام افرادی که به سن هجده سال تمام شمسی نرسیده‌اند، مشمول این قانون می‌باشند».

مستنبط از بندهای مذکور ماده ۱ همانند قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، دختران

۱. لازم به ذکر است که فقها در تعیین سن این دوران اختلاف نظر دارند.

۲. قانون مدنی ایران از صغیر غیر ممیز یاد کرده، اما سن معینی را به‌عنوان سن تشخیص صغیر ممیز از غیر ممیز انتخاب نکرده است.

۳. مطابق بندهای «الف» و «ب» ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوان مصوب ۱۳۹۹، برای نخستین بار، تعریف «کودک» و «نوجوان» به‌صورت مستقل و به تفکیک صورت گرفته است.

زیر ۹ سال تمام قمری و پسران زیر ۱۵ سال تمام قمری «کودک» و دختران ۹ سال تمام قمری تا ۱۸ سال تمام شمسی و پسران ۱۵ سال تمام قمری تا ۱۸ سال تمام شمسی «نوجوان» محسوب می‌شوند. اختلاف در سن بلوغ میان دختران و پسران موجب گردیده که مستنبط از قانون، درخصوص مرجع قضایی صالح در مرحله تحقیقات مقدماتی جنایات ارتكابی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی اختلاف نظر وجود داشته باشد؛ زیرا مطابق تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. مصوب ۱۳۹۲، تحقیقات مقدماتی تمامی جرایم افراد زیر ۱۵ سال به‌طور مستقیم در دادگاه اطفال و نوجوانان به عمل می‌آید؛ اما ماده ۳۱۵ قانون مذکور مقرر داشته است که رسیدگی به جرایم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک، یعنی جرایم موضوع ماده ۳۰۲ این قانون، چنانچه توسط افراد بالغ زیر ۱۸ سال تمام شمسی ارتكاب یابد، در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان صورت می‌گیرد.

با توجه به مواد مذکور، این ابهام وجود دارد که تحقیقات مقدماتی جنایات ارتكابی این گروه از افراد در کدام مرجع قضایی (دادسرا، دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان) صورت می‌گیرد. به‌علاوه، آیا درخصوص این گروه از افراد، الزام به صدور کیفرخواست وجود دارد؟^۱

۱. نظریه مشورتی شماره ۷/۹۸/۱۲۱۲ مورخ ۹۸/۱۱/۲۳ کمیسیون آیین دادرسی کیفری ۱ اداره کل حقوقی قوه قضائیه اظهار می‌دارد: «اولاً به‌صراحت تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. مصوب ۱۳۹۲، تحقیقات مقدماتی تمام جرایم افراد زیر ۱۵ سال به‌طور مستقیم در دادگاه اطفال و نوجوانان به عمل می‌آید و دادگاه کلیه وظایفی را که طبق قانون بر عهده ضابطان دادگستری و دادسراست، انجام می‌دهد و اساس ماده ۳۱۵ اصلاحی ۹۴/۳/۲۴ قانون مذکور، جرایم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک و همچنین دادگاه انقلاب، در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می‌شود، اگر آن را افراد بالغ زیر ۱۸ سال تمام شمسی مرتکب شوند، در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان رسیدگی و متهم از کلیه امتیازاتی که در دادگاه اطفال و نوجوانان اعمال می‌شود، بهره‌مند می‌گردد. بنابراین در فرض سؤال جرایم افراد بالغ زیر ۱۵ سال که در صلاحیت دادگاه کیفری یک است، به‌طور مستقیم و بدون مداخله دادسرا (بدون انجام تحقیقات مقدماتی در دادسرا) در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان رسیدگی می‌شود و انجام تحقیقات مقدماتی و رسیدگی و صدور حکم به عهده دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان است [ماده ۳۸۲ ق.آ.د.ک.]. درحقیقت، ماده ۳۱۵ مخصص تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. است. ثانیاً با عنایت به ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. مصوب ۱۳۹۲، تحقیقات مقدماتی

در این خصوص میان مراجع قضایی اختلاف نظر وجود دارد؛ برای نمونه، در پرونده قتل عمدی ارتكابی توسط دختر ۱۴ ساله مطروحه در شعبه ۴ دادگاه کیفری یک تهران، این شعبه به موجب دادنامه شماره ۹۹۰۹۹۷۰۲۲۵۳۰۰۳۲۳ مورخ ۹۹/۷/۱ اظهار می‌دارد: «... با توجه به اینکه مشارالیه [البته با توجه به مؤنث بودن متهم مشارالیها صحیح است] به سن بلوغ شرعی رسیده، لیکن در زمان وقوع بزه قتل، سن ایشان کمتر از ۱۵ سال تمام شمسی می‌باشد و اینکه محاکم کیفری یک صرفاً به کیفرخواست صادره از ناحیه دادسرا رسیدگی می‌نمایند و از آنجایی که در پرونده مذکور، امکان انجام تحقیقات مقدماتی و صدور کیفرخواست از ناحیه دادسرا به موجب قانون مقدور نمی‌باشد، موجبات رسیدگی در این دادگاه فراهم نمی‌باشد؛ لذا این دادگاه خود را صالح به رسیدگی ندانسته، مستنداً به مواد ۲۸۵ و ۳۰۱ قانون آیین دادرسی کیفری، قرار عدم صلاحیت به شایستگی محاکم کیفری دو شهرستان تهران (ویژه اطفال) صادر و اعلام می‌نماید...».

در ادامه، پرونده به شعبه ۴ دادگاه اطفال و نوجوانان مجتمع قضایی شهید فهمیده تهران ارجاع می‌گردد و این شعبه به موجب دادنامه ۹۹۰۹۹۷۲۱۷۲۸۰۰۲۳۳ مورخ ۹۹/۷/۲ اظهار می‌دارد: «... با توجه به اینکه ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی اعلام می‌دارد در جرایم موجب حد یا قصاص، هرگاه افراد بالغ کمتر از ۱۸ سال، ماهیت جرم انجام شده یا حرمت آن را درک نکنند یا در رشد و کمال عقل آنها شبهه وجود داشته باشد، حسب مورد با توجه به سن آنها به مجازات پیش‌بینی شده در این فصل محکوم می‌شوند. همچنین ماده ۳۱۵ قانون آیین دادرسی کیفری بیان می‌دارد که جرایم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک و همچنین انقلاب در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می‌شود، اگر توسط افراد بالغ زیر ۱۸ سال تمام شمسی

جرایم افراد ۱۵ تا ۱۸ سال به استثنای جرایم موضوع مواد ۳۰۶ و ۳۴۰ قانون پیش‌گفته، که به‌طور مستقیم در دادگاه مطرح می‌شود، در دادرسی ویژه نوجوانان به عمل می‌آید. بنابراین تحقیقات مقدماتی جرایم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک و همچنین دادگاه انقلاب در مواردی که با تعدد قاضی رسیدگی می‌شود، اگر آن جرایم را نوجوان ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی مرتکب شود، باید در دادرسی ویژه نوجوانان که طبق ماده ۳۱۵ صالح به رسیدگی است، رسیدگی شود.»

ارتکاب یابد، در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان رسیدگی و متهم از کلیه امتیازاتی که در دادگاه اطفال و نوجوانان اعمال می‌شود، بهره‌مند می‌گردد. ضمناً همان‌گونه که در دادنامه شماره ۹۹۰۹۹۷۰۲۲۵۳۰۰۳۲۳ صادره از شعبه ۴ دادگاه کیفری یک مجتمع دادگاه‌های کیفری یک تهران آمده است که مشارالیه‌ها به سن بلوغ شرعی رسیده، لیکن در زمان وقوع بزه قتل، سن ایشان کمتر از ۱۵ سال تمام شمسی بوده و اصولاً با توجه به اینکه دادگاه‌های کیفری دو هم‌عرض دادگاه کیفری یک می‌باشد و مرجع تحقیقات مقدماتی برای دادگاه کیفری یک تلقی نمی‌گردد و ماده ۲۸۵ قانون سابق‌الذکر و همچنین ماده ۳۰۲ آن قانون به این موضوع و صالح بودن دادگاه کیفری یک اشاره دارد (چنانچه دادگاه کیفری یک تحقیقاتی را لازم بداند، می‌تواند از طریق ارجاع به دادرسی مربوط نسبت به تکمیل پرونده اقدام نماید)، لذا این دادگاه خویشتن را صالح به رسیدگی ندانسته، قرار عدم صلاحیت خویش را به شایستگی صلاحیت دادگاه کیفری یک تهران (ترجیحاً شعبه ۴ ویژه اطفال و نوجوانان) صادر و اعلام می‌نماید. با توجه به حدوث اختلاف به استناد مواد ۲۷ و ۲۸ از ق.آ.د.م.، مقرر است پرونده جهت حل اختلاف به مرجع عالی (دادگاه محترم تجدیدنظر استان تهران) ارسال گردد».

در نهایت شعبه ۴ دادگاه تجدیدنظر استان تهران در وقت فوق‌العاده، به موجب دادنامه شماره ۹۹-۱۶۶۵ مورخ ۹۹/۷/۲۱ اظهار نظر می‌دارد: «در خصوص اختلاف حادث شده بین شعبه ۴ دادگاه اطفال و نوجوانان تهران و شعبه ۴ دادگاه کیفری یک ... که هر یک با استدلالی و نفی صلاحیت از خود، دیگری را صالح به رسیدگی تشخیص داده است، نظر به اینکه به موجب تبصره ماده ۳۰۴ ق.آ.د.ک. و ماده ۱۴۷ ق.م.ا.، سن بلوغ در دختران ۹ سال [تمام] قمری اعلام شده است و مطابق ماده ۳۱۵ ق.آ.د.ک. رسیدگی به جرایم افراد نابالغ زیر ۱۸ سال [تمام شمسی] با توجه به نوع جرم ارتكابی در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان رسیدگی می‌شود، لهذا به استناد ماده ۳۱۷ ق.آ.د.ک. ناظر به ماده ۲۷ ق.آ.د.م. و با پذیرش استدلال شعبه ۴ دادگاه اطفال و نوجوانان تهران به صلاحیت در رسیدگی شعبه ۴ دادگاه کیفری یک تهران ویژه نوجوانان حل اختلاف می‌نماید. رأی صادره در تشخیص صلاحیت لازم‌الاتباع است».

پژوهش حاضر ضمن تبیین موضوع و دلایل اختلاف در صلاحیت و مرجع صالح جهت حل این اختلاف، مواد قانونی مرتبط و آرای مورد اختلاف را مورد بررسی علمی قرار می‌دهد.

۱. موضوع اختلاف در صلاحیت

موضوع اختلاف در صلاحیت مراجع قضایی درخصوص تحقیقات مقدماتی جنایات ارتكابی مشمول ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. ارتكابی توسط دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی است. بنابراین خارج از قیود مذکور، خروج موضوعی دارند.

۱-۱. خصوصیت جانی

موضوع اختلاف در صلاحیت دختران بازه سنی ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی می‌باشد و اطفال و نوجوانان سایر بازه سنی محل اختلاف نیستند و از این حیث، خروج موضوعی دارند. در این خصوص از یک سو، تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. تحقیقات مقدماتی جرایم ارتكابی افراد زیر ۱۵ سال تمام شمسی را در صلاحیت «دادگاه اطفال و نوجوانان» قرار داده است^۱ و از سوی دیگر، طبق ماده ۳۸۲ قانون مذکور، در جرایمی که مطابق قانون لزوماً به‌طور مستقیم در دادگاه کیفری یک مورد رسیدگی واقع می‌شود، انجام تحقیقات مقدماتی مطابق مقررات بر عهده دادگاه کیفری یک است؛ به‌علاوه، ماده ۳۱۵ قانون مذکور جرایم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک را اگر افراد بالغ زیر ۱۸ سال تمام شمسی مرتکب شوند، در صلاحیت «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان» دانسته است. از سوی دیگر، از آنجا که مطابق ماده ۳۸۲ ق.آ.د.ک.، اصل بر رسیدگی در دادگاه کیفری یک به‌موجب کیفرخواست است و این امر به‌موجب ماده ۲۸۵ قانون مذکور، صرفاً از سوی «دادسرای ویژه نوجوانان» علی‌رغم اشاره صریح به تحقیقات مقدماتی افراد ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی امکان‌پذیر می‌باشد. بنابراین اگرچه شاید در بدو امر، این طور به نظر آید که قانون‌گذار در تبصره ۱ ماده ۲۸۵ قانون مذکور، تفاوتی میان دختران و

۱. دادگاه اطفال و نوجوانان به پرونده‌های بزهکاران بین ۱۰ تا ۱۷ سال (قانون عدالت کیفری ۱۹۹۱) رسیدگی می‌کند که بایستی بر مبنای قانون کودکان ۱۹۸۹ مورد رسیدگی قرار گیرند (Covendish Research Board, 2006, 125).

پسران زیر ۱۵ سال تمام شمسی نگذاشته است،^۱ به نظر می‌رسد که در خصوص جنایات ارتكابی مشمول ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. توسط دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی، به علت حدوث بلوغ برخلاف پسران، اختلاف نظر در صلاحیت مرجع تحقیقات مقدماتی وجود دارد.

۱-۲. نوع جنایت ارتكابی

۱-۲-۱. مباشرت یا شراکت در قتل عمد مستوجب قصاص نفس (موضوع بند «الف»

ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک.)

به نظر می‌رسد با توجه به مجازات سلب حیات (قصاص نفس) پیش‌بینی شده در بند «الف» ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک.، برای اینکه تحقیقات مقدماتی قتل ارتكابی از سوی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی، به موجب این بند، موضوع اختلاف میان «دادگاه اطفال و نوجوان» با «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان» باشد، باید حاوی دو شرط باشد: نخست، قتل باید تحقق یافته باشد. بنابراین شروع به جرم قتل عمد موضوع ماده ۶۱۳ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ با لحاظ ۶ ماه تا ۳ سال مجازات حبس^۲، مشمول بندهای «الف» و «ت» ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. نمی‌گردد و تحقیقات مقدماتی شروع به جرم قتل عمد ارتكابی از سوی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی، باید در «دادگاه اطفال و نوجوانان» به عمل آید.

دوم، قتل باید «عمد» باشد.^۳ بنابراین قتل‌های غیرعمد ناشی از تقصیر موضوع ماده ۶۱۶ قانون

۱. نظریه مشورتی شماره ۷/۹۵/۱۵۱۶ مورخ ۱۳۹۵/۶/۲۹ اداره کل حقوقی قوه قضائیه اشعار می‌دارد: «با عنایت به اصل ۱۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اصلاحی ۱۳۶۸ و ماده ۳۰۴ ق.آ.د.ک. ۱۳۹۲ و اصلاحات و الحاقات بعدی و ماده یک قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱/۹/۲۵ و مواد ۸۸ و ۸۹ ق.م.ا. ۱۳۹۲، منظور از ۱۵ سال در تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. ۱۳۹۲ و اصلاحات و الحاقات بعدی، ۱۵ سال تمام شمسی است و تفاوتی از این حیث بین دختران و پسران وجود ندارد» (نقی زاده باقی، ۱۳۹۷، ص ۵۰).

۲. با فرض تسری حکم بند «الف» ماده ۱۲۲ ق.م.ا. به شروع به جرم قتل عمد، از آنجا که مجازات لحاظ شده حبس تعزیری درجه چهار است، باز هم شروع به جرم قتل عمد نمی‌تواند مشمول بندهای «الف» و «ت» ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. گردد.

۳. نظریه مشورتی شماره ۷/۹۴/۲۷۹۹ مورخ ۱۳۹۴/۱/۱۳ اداره کل حقوقی قوه قضائیه اشعار می‌دارد: «مستفاد از مواد ۳۰۲، ۳۰۴، ۳۱۵، ۴۲۷ و ۴۲۸ ق.آ.د.ک. ۱۳۹۲ و اصلاحات و الحاقات بعدی، ملاک تعیین صلاحیت دادگاه کیفری مجازات قانونی جرم است و نه عوامل مشدده یا مخففه مجازات؛ بنابراین در فرض مطروحه در سؤال، تبدیل یا انتفای

تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ با لحاظ ۱ تا ۳ سال مجازات حبس و قتل‌های غیر عمد ناشی از تخلفات رانندگی موضوع ماده ۷۱۴ قانون مذکور با لحاظ ۶ ماه تا ۳ سال مجازات حبس، حتی با فرض تشدید مجازات موضوع ماده ۷۱۸ قانون مذکور به علت نداشتن گواهینامه رانندگی از سوی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی، این جنایات را مشمول بندهای «الف»، «پ» و «ت» ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. نمی‌کند. بنابراین تحقیقات مقدماتی قتل‌های شبه‌عمد و خطای محض ارتكابی از سوی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی باید در «دادگاه اطفال و نوجوانان» به عمل آید.

۲-۲-۱. معاونت در قتل عمد مستوجب قصاص نفس

۱-۲-۲-۱. معاونت قانونی در قتل عمد مستوجب قصاص نفس

در خصوص تعیین مجازات معاونت در قتل عمد مستوجب قصاص نفس، در رویه قضایی اختلاف وجود دارد. برخی مراجع قضایی عنصر قانونی معاونت در قتل عمد مستوجب قصاص نفس را بند «الف» ماده ۱۲۷ ق.م.ا. می‌دانند که در آن برای معاون، مجازات حبس تعزیری درجه دو یا سه لحاظ شده که این مجازات مشمول بند «ت» ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. است. برخی دیگر از مراجع قضایی عنصر قانونی معاونت در قتل عمد مستوجب قصاص نفس را تبصره ماده ۶۱۲ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ می‌دانند که در آن برای معاون، ۱ تا ۵ سال مجازات حبس لحاظ شده است که این مجازات مشمول بند «ت» ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. نیست. در خصوص مورد اخیر، به نظر می‌رسد که تحقیقات مقدماتی این جرم در صورت ارتكاب از سوی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی، به دلیل اینکه مجازات مباشر قتل عمد مستوجب

مجازات قصاص در قتل عمدی، حسب مورد به لحاظ وضعیت خاص قاتل (پدر بودن) یا گذشت اولیای دم و نیز تخفیف مجازات به واسطه طفل یا نوجوان بودن مرتکب جرم تأثیری در تغییر صلاحیت دادگاه کیفری که به موجب قانون، صالح به رسیدگی به جرایم یادشده براساس نوع جرم یا درجه آن می‌باشد، ندارد و لذا در جرایم قتل عمدی فوق‌الذکر، دادگاه کیفری یک و نیز در جرایم یک تا سه تعزیری ارتكابی از سوی افراد بالغ زیر ۱۸ سال تمام شمسی، با توجه به ماده ۳۱۵ قانون فوق‌الذکر، دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان و نیز در خصوص کلیه جرایم ارتكابی اطفال، اعم از جرایم تعزیری درجه ۱ تا ۳ و غیر آن با توجه به ماده ۳۰۴ قانون مارالذکر، دادگاه اطفال و نوجوانان صالح به رسیدگی خواهد بود» (نقی زاده باقی، ۱۳۹۷، ص ۵۴).

قصاص نفس است که به موجب ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. در صلاحیت دادگاه کیفری یک می‌باشد و مطابق قاعده موجود در ماده ۳۱۱ ق.آ.د.ک.، شرکا و معاونان در دادگاهی محاکمه می‌شوند که صلاحیت رسیدگی به اتهام متهم اصلی را دارد، مگر به موجب قوانین خاص ترتیب دیگری مقرر شده باشد و نیز از آنجا که مقررات موجود در ماده ۳۱۲ ق.آ.د.ک.، در خصوص جرایمی است که در صلاحیت دادگاه کیفری یک نباشد، اعمال می‌گردد، باید در «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان» به عمل آید.

۲-۲-۱. معاونت شرعی در قتل عمد مستوجب قصاص نفس

با توجه به ماده ۱۲۷ ق.م.ا. یکی از موارد خاص معاونت در قتل در فقه امامیه، امساک یا نگه داشتن کسی برای قادر ساختن دیگری به کشتن او می‌باشد که در این صورت، مجازات ممسک «حبس ابد» است و مورد خاص دیگر «دیده‌بان» است که برای وی نیز مجازات «کور کردن چشم‌ها» لحاظ شده است (آقایی نیا، ۱۳۹۹، ص ۱۸۷؛ میرمحمد صادقی، ۱۳۹۷، ص ۴۴۳). از آنجا که مجازات ممسک مشمول بند «ب» و مجازات دیده‌بان با جرایم موجب مجازات قطع (از بین بردن) عضو موضوع بند «پ» ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. قابل تطبیق است، تحقیقات مقدماتی این جرایم در صورت ارتکاب از سوی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی، باید در «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان» به عمل آید.

۳-۲-۱. مباشرت یا شراکت در جنایت عمدی (مادون نفس) علیه تمامیت جسمانی با

میزان نصف دیه کامل یا بیشتر (موضوع بند «پ» ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک.)

در این خصوص باید توجه داشت شراکت در جنایت با میزان نصف دیه موجب نمی‌شود که با تقسیم میزان آن میان شرکا، هر شریک از بند «پ» خروج موضوعی یابد؛ چرا که ملاک «مجازات قانونی» آن جرم است و نه «مجازات قضایی» هر یک از مجرمین. در خصوص جنایات عمدی (مادون نفس) که مستوجب قصاص نیست (بلکه مستوجب دیه و تعزیر است)، اگرچه

۱. که مقرر می‌دارد: «در صورتی که در شرع یا قانون، مجازات دیگری برای معاون تعیین نشده باشد، مجازات وی به شرح زیر است: ...».

مطابق ماده ۶۱۴ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵، مجازات ۲ تا ۵ سال حبس درجه پنج محسوب می‌شود و از این حیث، مشمول بند «ت» ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. نمی‌باشد، چنانچه در خصوص این جرایم میزان دیه، نصف یا بیشتر باشد، از حیث بند «پ» ماده مذکور، باید تحقیقات مقدماتی این جرایم را در صورت ارتکاب از سوی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی، در صلاحیت «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان» دانست.

۳-۱. مرحله تحقیقات مقدماتی

محل اختلاف در مرحله تحقیقات مقدماتی است و نه مرحله رسیدگی. بنابراین مرحله رسیدگی در این پژوهش خروج موضوعی دارد. در واقع، تحقیقات مقدماتی جنایت ارتكابی از سوی دختران زیر ۹ سال تمام شمسی به استناد تبصره «۱» ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک.، به طور مستقیم در «دادگاه اطفال و نوجوانان» و تحقیقات مقدماتی جنایت ارتكابی از سوی دختران ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی به استناد ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک.، در «دادسرای ویژه نوجوانان» به عمل می‌آید. تحقیقات مقدماتی جنایت ارتكابی از سوی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی به استناد تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. و ماده ۳۸۲ ق.آ.د.ک.، در اینکه در صلاحیت «دادگاه اطفال و نوجوانان»، «دادسرای ویژه نوجوانان» یا «دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان» است، محل اختلاف است.

۲. دلایل اختلاف در صلاحیت

۲-۱. دلایل صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان

به دلایل ذیل، تحقیقات مقدماتی جنایات دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی باید در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان صورت پذیرد: دلیل نخست تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. است که به صراحت، تحقیقات مقدماتی تمامی جرایم افراد زیر ۱۵ سال تمام شمسی را به طور مستقیم در دادگاه اطفال و نوجوانان قرار داده و از این حیث، تفاوتی میان دختران و پسران قائل نشده است. دلیل دوم تبصره ۱ ماده ۲۸۵ قانون فوق‌الذکر است که مرحله تحقیقات مقدماتی و رسیدگی را در یک مرجع تجویز نموده است. بنابراین با وحدت ملاک از مرحله رسیدگی و تسری آن به مرحله تحقیقات مقدماتی به موجب ماده ۳۰۴ ق.آ.د.ک.، می‌توان به این نتیجه رسید که «دادگاه اطفال و نوجوانان» صالح به تحقیقات مقدماتی و نیز صالح به رسیدگی است.

دلیل سوم این است که دادگاه اطفال و نوجوانان را باید دادگاه تخصصی که ذاتاً عمومی است دانست و نه دادگاه اختصاصی (جوانمرد، ۱۳۹۵، ج ۲، ص ۵۶). این امر مبتنی بر دلایلی است: ۱. اصل ۱۵۹ ق.ا. مرجع رسمی تظلمات و شکایات را دادگستری (دادگاه‌های عمومی) دانسته و اصول ۴۹ و ۱۷۲ ق.ا. صرفاً دادگاه انقلاب و نظامی را به‌عنوان مراجع اختصاصی پذیرفته است.^۱ الحاق دادگاه اطفال و نوجوانان به‌عنوان دادگاه اختصاصی خلاف این اصول است. ۲. تبصره ماده ۲۹۸ ق.آ.د.ک.، در صورت عدم تشکیل یک یا چند شعبه دادگاه اطفال و نوجوانان در هر حوزه قضایی شهرستان، دادگاه کیفری دو را صالح به رسیدگی [و تحقیقات مقدماتی] می‌داند. چنین جوازی در صورتی صحیح است که این دو مرجع ذاتاً یکسان باشند؛ در غیر این صورت، نزدیک‌ترین دادگاه اطفال و نوجوانان گزینه معقول‌تری است. ۳. تبصره ۱ ماده ۳۱۴ ق.آ.د.ک. ارتکاب جرایم متعددی را که رسیدگی به برخی از آنها در صلاحیت دادگاه کیفری یک و برخی دیگر در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان باشد، در صلاحیت دادگاه کیفری یک دانسته است. جواز رسیدگی توأمان در یک مرجع قضایی زمانی صادر می‌شود که هر دو مرجع ذاتاً یکسان باشند.^۲ ۴. ماده ۴۰۸ ق.آ.د.ک. مقرر می‌دارد: «رئیس دادگستری یا رئیس کل دادگاه‌های شهرستان مرکز استان هر حوزه حسب مورد ریاست دادگاه‌های اطفال و نوجوانان را نیز بر عهده دارد». انتخاب ریاست دادگاه‌های اطفال و نوجوانان از سوی رئیس دادگستری یا رئیس کل دادگاه‌های شهرستان مرکز استان، نشانگر ذات واحد این دو مرجع

۱. درخصوص خلاف اصول قانون اساسی بودن «دادگاه ویژه روحانیت» با توجه به عدم تصریح آن در قانون اساسی اختلاف نظر وجود دارد (دریاباری، ۱۳۸۳، صص ۸۰-۱۷۵؛ خالقی، ۱۳۹۸، ج ۲، صص ۸۷ و ۸۸). مع الوصف، جواز اخیر درخصوص دادگاه اطفال و نوجوانان وجود ندارد.

۲. البته برخی حقوق‌دانان اشاره داشته‌اند که دادگاه اطفال و نوجوانان یک دادگاه اختصاصی محسوب می‌شود. از تبصره ۱ ماده ۳۱۴ ق.آ.د.ک.، خلاف این مطلب برنمی‌آید؛ زیرا در فرض مورد نظر ماده فوق که شخصی در یک زمان متهم به و جرم باشد که یکی از آنها در صلاحیت دادگاه کیفری (یک یا دو) و دیگری در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان باشد، لزوماً این امر در جایی قابلیت تحقق دارد که یک جرم را قبل از ۱۸ سالگی و جرم دیگر را بعد از ۱۸ سالگی مرتکب شده و هم‌اکنون رسیدگی به هر دو جرم او مطرح باشد. بنابراین از آنجا که به حکم قسمت دوم تبصره ۲ ماده ۳۰۴، رسیدگی به اتهام چنین فردی در دادگاه کیفری صالح صورت می‌گیرد، قانون‌گذار رسیدگی به هر «دو جرم قبل و بعد از هجده سالگی» را در صلاحیت دادگاه کیفری یک دانسته است (خالقی، ۱۳۹۸، ج ۲، ص ۸۲).

است. ۵. ماده ۴۱۱ ق.آ.د.ک. مقرر می‌دارد: «هرگاه قاضی دادگاه اطفال و نوجوانان به جهتی از جهات قانونی، از انجام وظیفه باز بماند، رئیس دادگستری می‌تواند شخصاً به‌جای او انجام وظیفه کند یا یکی از قضات واجد شرایط را به جای قاضی دادگاه اطفال و نوجوانان به‌طور موقت، مأمور رسیدگی نماید». پیش‌بینی قضات دادگاه عمومی جایگزین قضات دادگاه اطفال و نوجوانان در صورتی مطابق با اصول است که ذات دو مرجع قضایی یکسان باشد. بنابراین باید دادگاه اطفال و نوجوانان را یک دادگاه تخصصی به حساب آورد که در این صورت شک در میان قلمروی مراجع قضایی تخصصی یعنی دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان و دادگاه اطفال و نوجوانان وجود دارد. بدیهی است مطابق اصل رسیدگی در دادگاه عمومی و با توجه به این که دادگاه اطفال و نوجوانان یک دادگاه تخصصی با ماهیت دادگاه عمومی است، در صورت وجود شک در صلاحیت آن، دادگاه اطفال و نوجوانان صالح است.

دلیل چهارم این است که با فرض تخصصی بودن دادگاه اطفال و نوجوانان و در صورت وجود شک و تردید میان قلمروی مصادیق دو مرجع تخصصی، در خصوص اطفال و نوجوانان باید مرجعی را صالح به تحقیقات مقدماتی دانست که حقوق طفل یا نوجوان را بیشتر تأمین نماید و به نظر می‌رسد دادگاه اطفال و نوجوانان با توجه به تخصص بیشتر قاضی آن^۱ وفق مواد ۲۹۸ و ۴۰۹ ق.آ.د.ک. نسبت به دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان صالح‌تر است.^۲ دلیل پنجم این است که در خصوص نفی صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان، ماده ۳۸۲ ق.آ.د.ک. مقرر می‌دارد: «دادگاه کیفری یک فقط در صورت صدور

۱. در انگلستان چهار مدل از دادگاه اطفال و نوجوانان شامل قضات دادگاه صلح، هیئت اطفال و نوجوانان بزهکار، کمیسیون محلی اطفال بزهکار و هیئت عدالت اطفال می‌باشند (مهرا، ۱۳۹۰، صص ۱۷۶-۱۷۸) و در آمریکا چهار مدل از دادگاه اطفال و نوجوانان شامل قاضی بزرگسال، قاضی جوان، هیئت داوری و هیئت منصفه هم‌سالان می‌باشند (Edwards, 1992, P. 3-3). (45 & Lawrence, 2008, P. 97-98 & Siegle, ..., 2004, P. 421-422).

۲. در انگلستان «The Youth Court» صلاحیت رسیدگی به جرایم و دیگر مسائل مربوط به اطفال زیر ۱۸ سال را دارا می‌باشند که در گذشته «The Juvenile Court» نامیده می‌شدند. این دادگاه‌ها از سه قاضی صلح غیرحرفه‌ای که حداقل یکی از آنها زن و یکی مرد است یا یک قاضی صلح حرفه‌ای به‌همراه یک قاضی صلح غیرحرفه‌ای از جنس مخالف تشکیل می‌شوند. رسیدگی این دادگاه‌ها غیرعلنی است (Mehra, 2013, P. 314).

کیفرخواست و در حدود آن مبادرت به رسیدگی و صدور رأی می‌کند، مگر در جرایمی که مطابق قانون، لزوماً به‌طور مستقیم در دادگاه کیفری یک مورد رسیدگی واقع می‌شود. در این صورت، انجام تحقیقات مقدماتی بر عهده دادگاه کیفری یک است.» اصل بر رسیدگی در دادگاه کیفری یک به‌موجب صدور کیفرخواست است و به نظر می‌رسد که تنها استثنای موجود در این خصوص، جرایم منافی عفتی است که مجازات آن در ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. مورد پیش‌بینی قرار گرفته است. بنابراین توسعه قلمروی امور استثنایی خلاف اصول تفسیری است.

دلیل ششم این است که در خصوص نفی صلاحیت دادرسی ویژه نوجوانان، اگرچه عنوان این دادرسی، دادرسی ویژه نوجوانان است، به‌موجب ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک.، صرفاً تحقیقات مقدماتی جرایم نوجوانان ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی در این دادرسی به عمل می‌آید.

۲-۲. دلایل صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان

به دلایل ذیل، تحقیقات مقدماتی جنایات دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی باید در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان صورت پذیرد:

الف. ماده ۳۸۲ ق.آ.د.ک.، اگرچه اصل بر این است که رسیدگی در دادگاه کیفری یک پس از صدور کیفرخواست باشد، لیکن ماده ۳۸۲ ق.آ.د.ک.، نص صریحی است که تنها استثنای موجود در این خصوص را که جرایم منافی عفت با مجازات مقرر در ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. است، درمغاد ماده پیش‌بینی نکرده است؛ بلکه مقرر داشته است: «... مگر در جرایمی که مطابق قانون، لزوماً به‌طور مستقیم در دادگاه کیفری یک مورد رسیدگی واقع می‌شود. در این صورت، تحقیقات مقدماتی مطابق مقررات بر عهده دادگاه کیفری یک است.» بنابراین در این خصوص، دو استثنا وجود دارد: یکی جرایم منافی عفت با مجازات مقرر در ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. - که ناظر به اعتبار ماهیت یا نوع جرم است - و دیگری جرایم دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی با مجازات مقرر در ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. که به اعتبار شخصیت مرتکب است.

ب. مواد ۳۰۲ و ۳۱۵ ق.آ.د.ک. که جرایم مشمول صلاحیت دادگاه کیفری یک ارتكابی توسط افراد بالغ زیر ۱۸ سال تمام شمسی را در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان قرار داده است.

ج. با توجه به هم‌عرض بودن دادگاه کیفری یک و دادگاه اطفال و نوجوانان، دادگاه اطفال و نوجوانان را نمی‌توان به استناد تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک به‌عنوان مرجع تحقیقات مقدماتی دادگاه کیفری یک لحاظ کرد.

د. دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان به استناد تبصره ۱ ماده ۳۱۵ ق.آ.د.ک، دادگاه تخصصی است؛ اما دادگاه اطفال و نوجوانان را باید دادگاه اختصاصی دانست (آشوری، ۱۳۹۸، ج ۲، ص ۱۰۵؛ گلدوست جویباری، ۱۳۹۶، ص ۳۱۵؛ مصدق، ۱۳۹۴، صص ۱۶۳ و ۳۸۷؛ طهماسبی، ۱۳۹۹، ج ۳، ص ۱۱۳). این امر مبتنی بر دلایلی است: ۱. ماده ۳۰۴ ق.آ.د.ک، رسیدگی به کلیه جرایم اطفال و افراد کمتر از ۱۸ سال تمام شمسی را در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان اعلام کرده و در هیچ‌یک از مواد قانون، این دادگاه شعبه‌ای از دادگاه عمومی معرفی نشده و اجازه رسیدگی به جرایم افراد بالای ۱۸ سال تمام شمسی به آن داده نشده است. ۲. متقابلاً از مفهوم مخالف تبصره ماده ۲۹۸ ق.آ.د.ک. نیز استنباط می‌شود که با تشکیل دادگاه اطفال و نوجوانان در یک حوزه قضایی، دادگاه کیفری دو نمی‌تواند به جرایم افراد زیر ۱۸ سال تمام شمسی رسیدگی نماید^۱ (خالقی، ۱۳۹۸، ج ۲، صص ۸۱ و ۸۲؛ سلیمی و بخشی‌زاده اهری، ۱۳۹۲، ص ۲۰۵). ۳. ماده

۱. جالب اینکه همین حقوق‌دانان اشاره کرده‌اند به حکم ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک؛ شعبه‌ای از دادرسی عمومی و انقلاب با عنوان دادرسی ویژه نوجوانان برای انجام تحقیقات مقدماتی نسبت به جرایم افراد ۱۵ تا ۱۸ سال تمام شمسی تشکیل می‌شود که دادرسی تخصصی به حساب می‌آید (خالقی، ۱۳۹۸، ج ۱، صص ۴۹ و ۵۰)؛ در حالی که در این دادرسی، اجازه تحقیقات مقدماتی به جرایم افراد بالای ۱۸ سال تمام شمسی داده نشده است. برخی نیز با این استدلال، این دادرسی را دادرسی اختصاصی به حساب می‌آورند (جهانی‌پور، ۱۳۹۷، صص ۸۸ و ۸۹). نظریه مشورتی شماره ۷/۹۵/۱۰۹۸ مورخ ۱۳۹۵/۵/۱۱ اداره کل حقوقی قوه قضائیه اشعار می‌دارد: «به صراحت ماده ۳۱۲ ق.آ.د.ک. ۱۳۹۲، هر گاه یک یا چند طفل یا نوجوان با مشارکت یا معاونت اشخاص بزرگسال، مرتکب جرم شوند یا در ارتکاب جرم با اشخاص بزرگسال معاونت نمایند، فقط به جرایم اطفال و نوجوانان در دادگاه اطفال و نوجوانان رسیدگی می‌شود و استثنای مقرر در تبصره این ماده مختص جرایمی است که تحقق آن منوط به فعل دو یا چند نفر باشد که در این صورت، اگر رسیدگی به اتهام یکی از متهمان در صلاحیت اطفال و نوجوانان باشد، رسیدگی به اتهام کلیه متهمان در دادگاه اطفال و نوجوانان به عمل می‌آید. در غیر موارد مشمول دادگاه تبصره مذکور، رسیدگی

۳۱۲ ق.آ.د.ک. نیز در صورتی که یک یا چند طفل با مشارکت یا معاونت اشخاص بزرگسال مرتکب جرم شوند یا معاونت نمایند، فقط جرایم اطفال و نوجوان را در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان دانسته است. ۴. عدم پیش‌بینی «دادگاه اطفال و نوجوانان» در کنار «دادگاه کیفری دو» در تبصره ۲ ماده ۳۱۴ ق.آ.د.ک. دلیلی بر اختلاف صلاحیت ذاتی میان «دادگاه اطفال و نوجوانان» با «دادگاه کیفری یک» است. بنابراین با توجه به اصل صلاحیت دادگاه عمومی، در موارد شک و تردید میان صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان، که یک دادگاه تخصصی با ذات عمومی است، با دادگاه اطفال و نوجوانان، که یک دادگاه اختصاصی است، باید در قلمروی مصادیق دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان تفسیر موسع کرد.

ه. با فرض تخصصی بودن دادگاه اطفال و نوجوانان و در صورت وجود شک و تردید میان قلمروی مصادیق دو مرجع تخصصی، در خصوص اطفال و نوجوانان باید مرجعی را صالح به تحقیقات مقدماتی دانست که حقوق طفل یا نوجوان را بیشتر تأمین کند و به نظر می‌رسد دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان با توجه به تعدد قضات و تجربه بیشتر آنها نسبت به دادگاه اطفال و نوجوانان صالح‌تر است.

۲-۳. دلایل صلاحیت دادرسی ویژه نوجوانان^۱

به دلایل ذیل، تحقیقات مقدماتی جنایات دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی باید در صلاحیت دادرسی ویژه نوجوانان صورت پذیرد.

به جرایم افراد بزرگسال در صلاحیت دادگاه جزایی محل وقوع جرم است و تحقیقات مقدماتی هم باید توسط

دادرسی محل وقوع جرم انجام گیرد؛ بنابراین در فرض سؤال نیز، دادرسی ویژه نوجوانان که قضات آن طبق ماده ۴۰۹ قانون مذکور دارای شرایط ویژه‌اند، پرونده را نسبت به افراد بزرگسال تفکیک و به دادرسی عمومی و انقلاب محل وقوع جرم ارسال می‌نمایند» (نقی‌زاده باقی، ۱۳۹۷، صص ۴۹-۵۰).

۱. نظریه مشورتی شماره ۹۰۰۱/۴۹۸۵/۲۰۰ مورخ ۱۳۹۶/۱۲/۲۳ اداره کل حقوقی قوه قضائیه اشعار می‌دارد: «به موجب ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک، شعبه‌ای از دادرسی عمومی و انقلاب با عنوان دادرسی ویژه نوجوان تشکیل می‌شود. بنابراین در حوزه‌های قضایی که دادگاه اطفال و نوجوان تشکیل نشده است، دادرسی ویژه نوجوانان تشکیل نمی‌شود. مطابق تبصره ماده ۲۹۸ قانون اخیر تا زمانی که دادگاه اطفال و نوجوانان در محلی تشکیل نشده است، به کلیه جرایم اطفال و نوجوانان

الف. همان‌طور که سابقاً بیان گردید، اصولاً رسیدگی در دادگاه کیفری یک به‌موجب صدور کیفرخواست است و با فرض اینکه تنها استثنای موجود در این خصوص، جرایم منافی عفتی است که مجازات آن در ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. پیش‌بینی شده است، توسعه قلمروی امور استثنایی خلاف اصول تفسیری است و تحقیقات مقدماتی سایر جرایم در صلاحیت این دادگاه را باید در صلاحیت دادرسی ویژه نوجوانان دانست.

ب. به نظر می‌رسد دادرسی ویژه نوجوانان یک دادرسی اختصاصی به حساب نمی‌آید (ناجی زواره، ۱۳۹۴، ص ۴۰۱)؛ زیرا دادستان مستقل ندارد و قانون نیز آن را شعبه‌ای از دادرسی عمومی و انقلاب فرض کرده است. از سوی دیگر، اگرچه دادرسی تخصصی بوده، از مصادیق دادرسی تخصصی ماده ۲۵ ق.آ.د.ک. به حساب نمی‌آید؛ زیرا دادرسی‌های موضوع ماده ۲۵ ق.آ.د.ک.، به تشخیص و با اختیار «رئیس قوه قضائیه» و زیر نظر دادرسی عمومی و انقلاب تشکیل می‌شود؛ در حالی که دادرسی ویژه نوجوانان به تشخیص و با الزام قانون‌گذار تشکیل شده است. بنابراین باید قائل به تفکیک شد و دادرسی‌های موضوع ماده ۲۵ ق.آ.د.ک. را «دادرسی تخصصی قضایی یا اختیاری» و دادرسی ویژه نوجوانان را «دادرسی تخصصی قانونی یا الزامی» نامید (جهانی‌پور، ۱۳۹۷، صص ۸۹ و ۹۰).

ج. در موارد شک و تردید، با توجه به اصل انجام تحقیقات مقدماتی در دادرسی، باید قلمروی تحقیقات مقدماتی در دادرسی را تفسیر موسع نمود.

د. در رویه قضایی نیز با فرض صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان،

به‌جز جرایم مشمول ماده ۳۱۵ این قانون در شعب دادگاه کیفری دو رسیدگی می‌شود. در این صورت، به‌لحاظ عدم

امکان تشکیل دادرسی ویژه نوجوانان، به اتهام آنها در دادرسی عمومی و انقلاب رسیدگی می‌شود و به‌موجب ماده ۹۲ قانون مزبور، اصل بر انجام تحقیقات مقدماتی تمام جرایم توسط بازپرس است و تنها در صورت کمبود بازپرس، انجام تحقیقات مقدماتی جرایم غیر از جرایم مستوجب مجازات‌های مقرر در ماده ۳۰۲ قانون مزبور، توسط دادستان یا دادیار امکان‌پذیر است» (نقی‌زاده باقی، ۱۳۹۷، ص ۵۰).

تحقیقات مقدماتی جنایات ارتكابی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی ازسوی این دادگاه به داسرا محول می‌گردد. نظریه مشورتی شماره ۷/۱۹۰۴ مورخ ۱۳۶۶/۱۲/۱۳ و نیز نظریه شماره ۷/۴۷۴۷ مورخ ۱۳۶۶/۸/۲۰ اداره کل حقوقی قوه قضائیه اشعار می‌دارند: «با توجه به ماده ۲۶ قانون راجع به مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱ [ماده ۱۴۶ ق.م.ا. ۱۳۹۲]، امور راجع به اطفال با دادگاه ذیصلاح است و داسرا در این مورد مسؤولیت و وظیفه‌ای ندارد؛ اما در صورتی که دادگاه انجام تحقیقاتی را در مورد اطفال از داسرا بخواهد، داسرا نمی‌تواند استتکاف نماید» (شهبازی و باوی، ۱۳۹۸، صص ۲۰۶ و ۲۰۷).

۳. مرجع حل اختلاف در صلاحیت

مرجع حل اختلاف در صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان با دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان با توجه به تخصصی یا اختصاصی فرض نمودن دادگاه اطفال و نوجوانان متفاوت می‌باشد.

۳-۱. دادگاه تجدیدنظر استان

در خصوص حدوث اختلاف در صلاحیت میان دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان با داسرای ویژه نوجوان در معیت آنان،^۱ اختلاف نظر وجود دارد. برخی قائل به عدم حدوث اختلاف هستند و نظر دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان را به عنوان مرجع عالی برای داسرای ویژه نوجوانان به عنوان مرجع تالی، لازم‌الاتباع می‌دانند. برخی دیگر قائل به حدوث اختلاف‌اند و مرجع صالح در حل اختلاف را دادگاه تجدیدنظر استان می‌دانند (جهانی‌پور، ۱۳۹۷، صص ۱۲۷).

در خصوص حدوث اختلاف در صلاحیت میان دادگاه اطفال و نوجوانان با دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان در یک استان، چنانچه قائل به این نظر شد که دادگاه

۱. به نظر می‌رسد در خصوص اختلاف صلاحیت دادگاه اطفال و نوجوانان یا دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان با داسرای ویژه نوجوانانی که در معیت آنان نیست، اگر در یک استان باشند، دادگاه تجدیدنظر استان و اگر در خارج از یک استان باشند، دیوان عالی کشور مرجع حل اختلاف در صلاحیت خواهد بود.

اطفال و نوجوان یک دادگاه تخصصی است، باید نظر داد که اختلاف در صلاحیت میان دادگاه اطفال و نوجوانان با دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوان، اختلاف در صلاحیت ذاتی نیست و حل اختلاف در صلاحیت با دادگاه تجدیدنظر استان خواهد بود؛ چنان که رأی وحدت رویه شماره ۷۵۲ مورخ ۱۳۹۵/۶/۲، درخصوص اختلاف در صلاحیت میان دادگاه کیفری دو و دادگاه کیفری یک در یک استان، مرجع حل اختلاف در صلاحیت را به یکسان بودن ذاتشان، دادگاه تجدیدنظر استان دانسته است.

۳-۲. دیوان عالی کشور

درخصوص حدوث اختلاف در صلاحیت میان دادگاه اطفال و نوجوانان با دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان در یک استان، چنانچه قائل به این نظر بود که دادگاه اطفال و نوجوان یک دادگاه اختصاصی است، باید نظر داد که اختلاف در صلاحیت میان دادگاه اطفال و نوجوانان با دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوان، اختلاف در صلاحیت ذاتی است و حل اختلاف در صلاحیت با دیوان عالی کشور خواهد بود.^۱

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که بیان گردید، موضوع اختلاف نظر مراجع قضایی درخصوص مرجع صالح جهت انجام تحقیقات مقدماتی جنایات مشمول ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک. ارتكابی توسط دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی است که شامل «خصوصیت جانی» (دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی)، «نوع جنایت ارتكابی» (جنایات ارتكابی مشمول ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک.) و نیز «مرحله تحقیقات مقدماتی» است.

برخی آرا تحقیقات مقدماتی در این خصوص را به استناد تبصره ۱ ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. (که به صراحت تحقیقات مقدماتی تمامی جرایم افراد زیر ۱۵ سال تمام شمسی را به طور مستقیم در دادگاه اطفال و نوجوانان قرار داده است و از این حیث، تفاوتی میان دختران و پسران قائل

۱. رأی وحدت رویه شماره ۶۸۶ مورخ ۱۳۸۵/۲/۵ مرجع حل اختلاف میان دادگاه اطفال یک استان با دادگاه کیفری همان استان را دیوان عالی کشور دانسته بود.

نشده است) در صلاحیت این دادگاه دانسته‌اند و برخی آرا به استناد ماده ۳۱۵ ق.آ.د.ک. تحقیقات مقدماتی این گروه را در صلاحیت دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان قرار داده‌اند. با فرض صلاحیت دادگاه کیفری یک، ممنوعیت رسیدگی به جنایات مذکور بدون صدور کیفرخواست از سوی دادسرا وفق ماده ۳۸۲ ق.آ.د.ک. از یک سو و ممنوعیت تحقیقات مقدماتی دختران ۹ تا ۱۵ سال تمام شمسی در دادسرای ویژه نوجوان وفق ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک. از سوی دیگر، بر محل ابهام افزوده است.

به نظر می‌رسد که نظر مبتنی بر اعطای جواز تحقیقات مقدماتی این جرایم بدون صدور کیفرخواست در دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان وفق مواد ۳۰۲، ۳۱۵ و ۳۸۲ ق.آ.د.ک. و رأی صادره دادگاه تجدیدنظر به منظور حل اختلاف صلاحیت میان دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان و دادگاه اطفال و نوجوانان (که در مقدمه بحث آمد) و نیز رویه اخیر دادگاه‌ها، صائب باشد. مع الوصف، ایراد جدی که در صدور رأی مذکور به این مرجع وارد است، عدم صلاحیت این مرجع در حل اختلاف صلاحیت میان دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان و دادگاه اطفال و نوجوانان است؛ چرا که با توجه به اختصاصی بودن دادگاه اطفال و نوجوانان و تخصصی بودن دادگاه کیفری یک ویژه رسیدگی به جرایم نوجوانان که اختلاف ذاتی دارند، باید دیوان عالی کشور را در مقام حل اختلاف، صالح دانست.

منابع

- آشوری، محمد (۱۳۹۸). *آیین دادرسی کیفری*. جلد ۲. تهران: انتشارات سمت، چاپ سیزدهم.
- آقایی‌نیا، حسین (۱۳۹۹). *جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص*. تهران: میزان، چاپ هجدهم.
- جهانی‌پور، محمدعلی (۱۳۹۷). *دادرسی کیفری اختصاصی اطفال و نوجوانان بزهکار*. تهران: انتشارات شهر دانش.
- جوانمرد، بهروز (۱۳۹۵). *آیین دادرسی کیفری*. جلد ۲. تهران: انتشارات جنگل، چاپ سوم.
- خالقی، علی (۱۳۹۸). *آیین دادرسی کیفری*. جلد ۱ و ۲. تهران: انتشارات شهر دانش، چاپ سی و نهم.
- دریاباری، محمدزمان (۱۳۸۳). *دادسرا و دادگاه ویژه روحانیت*. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- سلیمی، صادق و بخشی‌زاده اهری، امین (۱۳۹۲). *تحلیل ماده به ماده قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ در مقایسه با قوانین سابق*. تهران: انتشارات جنگل، چاپ دوم.

- شهبازی، امید و باوی، حسن (۱۳۹۸). *آیین دادرسی کیفری ویژه اطفال و نوجوانان*. تهران: انتشارات مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه.
- طهماسبی، جواد (۱۳۹۹). *آیین دادرسی کیفری*. جلد ۳. تهران: میزان، چاپ دوم.
- گلدوست جویباری، رجب (۱۳۹۶). *آیین دادرسی کیفری*. تهران: انتشارات جنگل.
- مصدق، محمد (۱۳۹۴). *آیین دادرسی کیفری*. تهران: انتشارات جنگل، چاپ پنجم.
- موسوی بجنوردی، محمد (۱۳۹۵). «بررسی مفهوم و معیار کودکی در تفکر اسلامی و قوانین ایران برای بهره‌مندی از حقوق مربوطه حقوق کودک». مجموعه مقالات حقوق کودک، به‌کوشش مریم عباچی. تهران: انتشارات مجد.
- موسوی خمینی، روح‌الله (۱۳۸۵). *تحریرالوسیله*. جلد ۲. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- مهرا، نسرين (۱۳۹۰). *عدالت کیفری کودکان و نوجوانان*. تهران: میزان.
- میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۹۷). *جرایم علیه اشخاص*. تهران: میزان، چاپ بیست‌وپنجم.
- ناجی زواره، مرتضی (۱۳۹۴). *آشنایی با آیین دادرسی ل*. جلد ۱. تهران: انتشارات خرسندی.
- نقی‌زاده باقی، المیرا (۱۳۹۷). *مجموعه کامل قوانین و مقررات اطفال و نوجوانان در حقوق داخلی و اسناد بین‌المللی*. تهران: انتشارات مجد.
- Covendish Research Board (2006). *English Legal System*. Ed. 1, London, Routledge Pub.
- Edwards, L. P (1992). *The Juvenile Court and the Role of the Juvenile Court Judge*. *Juvenile and Family Court Journal*, Wiley Blakwell Pub, N. 43, New York.
- Lawrence, R (2008). *Juvenile Justice System, History and Development of the Juvenile Court and Justice Process*, New York, Oxford Pub.
- Mehra, Nasrin (2013). *The Encyclopedia of English Criminal Justice*. Ed. 1, Tehran, Mizan Pub.
- New . *Juvenile Delinquency*. Siegle, L, Brandon, C, Welsh, J. J. S (2004) - York Wadsworth Pub